

KÂFİYECÎ VE SÜYÛTÎ
NİYET HADİSİNİN
İKİ ŞERHİ

TAHA RIDVAN AKAY VE İSMAİL ÇELİK

Çeviri: Taha Rıdvan Akay ve İsmail Çelik

TAHA RIDVAN AKAY

1993 yılında İstanbul'da doğdu. 2011 yılında Kartal Mehmet Akif Ersoy Anadolu İmam Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 2019 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olarak lisans eğitimini tamamladı. Aynı üniversite bünyesinde "Osmanlı'da Tek Hadis Şerhçiliği: Kâfiyecî Örneği" başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini aldı. 2017 yılında İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak görevine başladı. Hâlen bu görevini sürdürmektedir.

İSMAİL ÇELİK

1992 yılında Adana'da doğdu. Lise eğitimini Adana'da tamamladı. 2015 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olarak lisans eğitimini tamamladı. 2018 yılında 29 Mayıs Üniversitesi bünyesinde "Şehir Tarihlerinde Rical Tenkidi (Hicri İlk 3 Asır)" başlıklı teziyle yüksek lisans derecesini aldı. Aynı üniversitede "Endülüs'te Hadis İlmi - Muvahhidler Dönemi" başlıklı doktora tezine devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENLERİN TAKDİMİ.....	7
Hoca-Talebe İki Şarih: Kâfiyecî ve Süyûtî	7
Kâfiyecî	7
Süyûtî	9
Tek Hadis Şerhleri Geleneğinde Niyet Hadisi	10
<i>Hulâsatü'l-Akvâl fi'l-Hadis "İnneme'l-A'mâl"</i> İsimli Eser ve	
Çevirisinde İzlenen Yöntem.....	13
<i>Müntebe'l-Âmâl fi Şerbi Hadisi "İnneme'l-A'mâl"</i> İsimli Eser ve	
Çevirisinde İzlenen Yöntem.....	16

KÂFİYECİ.....	19
<i>Hulâsatü'l-Akvâl fi'l-Hadis "İnneme'l-A'mâl"</i> "Ameller Niyetlere	
Göredir" Hadisi Hakkındaki İzahların Özü.....	19

BİRİNCİ BÖLÜM

MUHADDİSLERİN İHTİYAÇ DUYDUĞU KAVRAMLAR.....	21
Hadislerin Kabul Edilme Şartları.....	23
"Ameller Niyetlere Göredir" Hadisinin Sıhhati.....	26
Niyet Hadisinin İslâm ve İlim Açısından Önemi.....	29
Hadisin Sebeb-i Vürûdu ve Senedde Geçen Ravîler	30
"Nebî" ve "Resûl" Kelimeleri Arasında Geçiş Yapmak Caiz midir?.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN "AMELLER NİYETLERE GÖREDİR"	
SÖZÜNÜN DİL, SARF, NAHİV, BEYAN, FIKIH VE DİĞER	
AÇILARDAN ELE ALINMASI	35
İlk Konu: "Mâ" Harfinin Amel Etmesi.....	35
İkinci Konu: "İnnemâ"nın Kasr İfade Etmesi	36
Üçüncü Konu: "İnnemâ" Edatı Muhatabın Bildiği ve İnkâr Etmediği	
Haberî Bildirmek İçin Kullanılır	41
Dördüncü Konu: "İnnemâ" Kelimesi İfrâd Kasrı mı Kalb Kasrı mı	
İfade Eder?	42
Harf-i Ta'rif	45
Amelin Niyete İhtiyacı Var mı?	47
Niyet Hadisinde Mecaza, Hazfe veya İktizaya Başvurulabilir mi?.....	56

Nasıl Bir Müteallak Takdir Edilmeli?.....	59
Mukadder Hakkındaki Görüşler.....	62
İctihad.....	67
Müctehidlerin Hatası ve İsbeti Hakkındaki İhtilaf.....	70
Amel Kavramı: Dil, Şeriat ve Usûl Açısından Bir İnceleme.....	75
Amelin Türleri.....	78
“Bâ” Harfı ve Müteallak Takdirindeki İhtilaflar.....	79
Niyet ve İrade Üzerine.....	81
İki Hadis Arasındaki Teâruz Giderilebilir mi?.....	86
İhlas.....	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİSİN “HERKES İÇİN NİYET ETTİĞİ ŞEY VARDIR”

SÖZÜYLE BAŞLAYAN SON KISMININ AÇIKLAMASI.....91

Niyet Konusunda Niyâbet.....92

Allah’a ve Restülü’ne Hicret.....95

Dünyalık Uğruna Hicret.....99

Buhârî’nin Niyet Hadisini Rivayeti.....103

Hâtîme.....104

KAYNAKÇA.....107

SÜYÛTÎ.....111

Muntehe’l-Âmâl fî Şerhi Hadisi “İnneme’l-Â’mâl” “Ameller Niyetlere

Göredir” Hadisinin Şerhine Dair Emellerin Nihai Noktası.....111

Mukaddime.....112

Hadisin Şerhi.....112

Rivayet ve Râvilerle İlgili İzahlar.....112

Sebeb-i Vürûd ile İlgili İzahlar.....124

Hadisin Değeriyle İlgili İzahlar.....128

Hadisin İlk Kelimesi Olan “İnnemâ”nın İzahı.....137

“Ameller” Kelimesinin İzahı.....145

“Niyetler” Kelimesinin İzahı.....149

“İmri” (Kişi) Kelimesinin İzahı.....169

Niyetin Amellere Etkisine Misaller.....173

Niyetin İşlevi.....181

Niyetin Gerekli Olmadığı Ameller.....184

Niyet, İrade ve İhlas.....193

“Femen Kânet” İbaresinin İzahı.....208

Hicret Kelimesinin İzahı.....209

Hâtîme.....232

KAYNAKÇA.....233

DİZİN.....237

ÇEVİRENLERİN TAKDİMİ

HOCA-TALEBE İKİ ŞÂRİH: KÂFİYECÎ VE SÜYÛTÎ

Kâfiyecî

İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1249) *el-Kâfiye* adlı eseriyle çokça meşgul olduğundan Kâfiyecî (ö. 879/1474)¹ diye meşhur olan müellifin ismi, Muhyiddin Ebû Abdullah Muhammed b. Süleyman olarak kaydedilmiştir.² Anadolu'daki beldelerden biri olan Bergama'da 788/1386³ yılında dünyaya gelen⁴ Kâfiyecî (ö. 879/1474), hayatının büyük bölümünü Osmanlı'nın hâkim olduğu Anadolu'da ve Memlük Devleti'nin egemen olduğu Kahire'de geçirmiştir. Erken yaşta ilim yoluna giren Kâfiyecî, Osmanlı Devleti'nde yaşanan Fetret Dönemi'nin vuku bulduğu sıralardaki siyasî istikrar-

¹ Nisbenin "Kâfiyâci" olarak kaydedildiği yer için bkz. Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi* li Ehl-i'l-Karni't-Tâsi' (Beirut: Dâru'l-Mektebeti'l-Hayât, 1992), 7/259. "Kâfici" şeklinde zikredildiği yer için bkz. Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Meral Yayınevi, 1972), 1/377.

² Tam adı, Muhammed b. Süleyman b. Sa'd b. Mesud, Ebû Abdullah, Muhyiddin, el-Hanefî, el-Rûmî, el-Berğamî el-Kâfiyecî'dir. Bkz. Suyûtî, *Buğyetü'l-Vuât fi Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât* (Lübnan/Saydâ: Mektebetü'l-Asriyye, 1964), 1/117.; Sehâvî'nin "Sa'id" olarak zikrettiği yer için bkz. Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi* li Ehl-i'l-Karni't-Tâsi', 7/259.

³ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn* (Beirut: Müessesetü't-târîhu'l-'Arabiyye, 1951), 2/208.

⁴ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi* li Ehl-i'l-Karni't-Tâsi', 7/260.

sızlık,⁵ ilim tahsili veya rihle gibi nedenlerle⁶ ilk eğitimini memleketinde aldıktan sonra⁷ Tatar, Acem, Şam, Hicaz ve Kudüs gibi beldelere ilmî seyahatler yapmıştır.⁸

Seyahat sürecinde Molla Fenârî (ö. 834/1431) ve Bezzâzî (ö. 827/1424) gibi devrin önde gelen âlimleriyle tanışma imkânını bulan Kâfiyecî,⁹ Acem ve Tatar bölgelerinden sonra Memlûk hâkimiyetinde bulunan Şam'a geçmiş, burada bir müddet kalarak İbnü'l-Hâcib'in (ö. 646/1249) meşhur nahiv eseri *el-Kâfiye* üzerine dersler vermiştir. Ardından hac farızasını yerine getirmiş, Kudüs'ü ziyaret ettikten sonra nihayet 830/1427 yılında ömrünün kalan kısmını (49 yıl) geçirdiği Kahire'ye yerleşmiştir. Kâfiyecî, Sultan el-Eşref Baybars'ın (ö. 841/1438) hükümdarlığı sırasında ulaştığı Kahire'de, Memlûk sultanlarından zahir Berkuk (ö. 801/1396) tarafından yaptırılan Berkûkiye Medresesi'nde uzun yıllar ikamet etmiştir.¹⁰ İlmî ehliyeti kısa sürede takdir edilerek Barsbay Türbesi meşihatlığı ve Şeyhûniye Hankâhı baş müderrisliği gibi görevlerde bulunmuştur.¹¹

⁵ Anadolu'daki âlimler açısından ortamın ne denli sıkıntılı bir süreçten geçtiğine dair örnek olarak; Osmanlı Devleti hükümdarı ile Timur arasında meydana gelen Ankara Savaşı (804/1402) akabinde, içlerinde Molla Fenârî'nin de bulunduğu dönemin önemli âlimlerinin esir olarak Kütahya'ya götürülmesi ile ilgili bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 1/274.

⁶ Tarih ve tabakat kitaplarında bu geleneğin (rihle) dokuzuncu asırda canlı bir şekilde hala devam ettiğine dair görüş için bkz. Halit Özkan, *Memlûklerin Son Asrında Hadis* (İstanbul: Klasik Yayınları, 157, (2014. Selçuklulardan itibaren ilk tahsillerini Anadolu şehirlerinde yapan talebelerin Şam, Mısır, İran, Semerkant ve Buhara gibi İslâm dünyasının belli merkezlerinde ilim tahsil ettikten sonra memleketlerine dönme uygulaması Osmanlı'da özellikle kuruluş devrinde sürdüğüne dair bkz. Mehmet İpşirli, "Anadolu (Eğitim ve Öğretim)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 129/3, (1991.

⁷ Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/378.

⁸ Suyûti, *Buğyetü'l-Vuât fi Tabakâti'l-Luğaviyyin ve'n-Nuhât*, 1/117.

⁹ Suyûti, *Buğyetü'l-Vuât fi Tabakâti'l-Luğaviyyin ve'n-Nuhât*, 1/117.

¹⁰ Seyhâvi, *ed-Dav'u'l-Lâmi li Ehl-i'l-Karni't-Tâsi*, 7/260.

¹¹ Abdülbâsî b. Halil el-Malati, *Neylu'l-Emel fi Zeyli'd-Düvel* (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Asriyye, 2002), 4/379. İhdas edilen kadrolar hakkında bilgi için bkz. Öztan, *Memlûklerin Son Asrında Hadis*, 85.

Mısır ve Memlûk hükümdarları yanında Fatih Sultan Muhammed'in de takdir edip hediyeler gönderdiği¹² Kâfiyecî'nin, kelim, usûl-u fıkıh, nahiv, sarf, belâgat, cedel, mantık, felsefe, özellikle fıkıh, tefsir ve hadis ilimlerinde ulaştığı yüksek ilmi seviye eserlerine de yansımıştır.¹³ Kendisi aynı zamanda matematikçi ve sûfi kimliği ile de tanınır.¹⁴ Ders ve fetva verme yanında verdiği eserler birçok kimsenin ilgisini çekmiş, kendi hayattayken dahi öğrencileri devrin önemli simaları olmuş,¹⁵ farklı mezheplerden İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), Muhammed b. Ahmet el-Bisâtî (ö. 842/1439)¹⁶ gibi daha birçok meşhur hoca ve talebeyle bir araya gelmiştir.¹⁷ Kâfiyecî hicrî 879/1474 senesi Muharrem ayında rahatsızlanmış ve bu durumu Cemâziyelevvel ayına kadar devam etmiştir.¹⁸ Süyûtî, hocası Kâfiyecî'nin 4 Cemâziyelevvel 879/1474 senesi cuma gecesi vefat ettiğini belirtmektedir.¹⁹

Süyûtî

Tam adı Ebu'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî'dir. 1 Receb 849 yılında Kâhire'de doğmuştur. Babası İbn Hacer'in de talebesi olan ve Mısır'da önde gelen âlimlerden olan Kemâleddin Ebû Bekir, annesi ise Çerkez asıllı bir cariyedir. İlim tahsiline babası sayesinde çok

¹² Hasan Gökbulut, "Kâfiyecî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/154-155.

¹³ Suyûtî, *Buğyetu'l-Vuât fî Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât*, 1/117. Tıp ilminde ders okuttuğuna dair bkz. Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi' li Ehl-i'l-Karni't-Tâsi'*, 11/99.

¹⁴ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 1957), 10/51.

¹⁵ Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi' li Ehl-i'l-Karni't-Tâsi'*, 7/260.

¹⁶ Tam adı Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Tâî olarak zikredilir. M. Esat Kılıçer, "Bisâtî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/216-217.

¹⁷ Suyûtî, *Buğyetu'l-Vuât fî Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât*, 1/117; Sehâvî, *ed-Dav'u'l-Lâmi' li Ehl-i'l-Karni't-Tâsi'*, 7/259.

¹⁸ Malatî, *Neylu'l-Emel fî Zeyli'd-Düvel*, 7/98.

¹⁹ Suyûtî, *Husnü'l-Mubâdara* (Mısır: Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye, 1967), 1/549.

erken yaşlarda başlamıştır. Babası, gittiği ders halkalarına onu da götürmüş ve çocuk yaşta birçok âlimden icazet almasını sağlamıştır. Kendisi henüz beş yaşındayken babası vefat etmiş ise de eğitimi sürdürmüş, erken yaşlarda Kur'an öğrenmiş ve sekiz yaşında hafız olmuştur. İlk tahsilini Bulkîni'nin yanında yapmış ve ondan fıkıh dersleri almıştır. Süyûtî'nin en önemli hocaları arasında kendisini "ikinci babam" olarak tarif ettiği ve on dört yıl boyunca ders aldığı Kâfiyecî ile Şümunnî gelir. Kendilerinden ders aldığı zatları kaydettiği *el-Müncem fi'l-Mu'cem* isimli eserinde, 195 hocasının ismini zikreder. 877 yılında Şeyhûniyye Hankâhı'nda hocalık görevine başlamış ve burada hadis dersleri vermiştir. Hac dışında Mısır'dan çıkmadığı söylenir. Nil Nehri üzerinde yer alan Ravza adasında inzivaya çekilmiş ve 911 yılında vefat etmiştir. Başta hadis olmak üzere tefsir, Arap dili, belağat gibi farklı alanlarda birçok eser telif etmiştir.

Tek Hadis Şerhleri Geleneğinde Niyet Hadisi

Hocasının, -çoğu muhtasar olmak üzere- sayılamayacak kadar esere sahip olduğunu belirten Süyûtî, eserlerini kaleme aldığı biyografisine kaydetmeyi teklif etmişse de Kâfiyecî sahip olduğu musannefâtı saymaya gücünün yetmeyeceğini söylemiştir.²⁰ Kâfiyecî'nin, Laleli Kütüphanesi'nin 1906/3 nolu mecmuadaki icazetnamede yüzden fazla eseri olduğu zikredilmiştir.²¹ Kelam, fıkıh, tefsir, hadis, tasavvuf, ilmu'n-nefs, dil, tarih, hendese ve hey'et gibi çeşitli alanlarda telifleri bulunan müellifin hadis alanında biri usûl²² diğeri niyet hadisi şerhi olmak üzere iki eseri bulunmaktadır.

Tercümesi sunulan niyet hadisi şerhi, hadis literatüründe "tek hadis şerhleri" arasında yer almaktadır. Müellifin belirli bir hadisi çeşitli gerekçelerle seçerek yazdığı bu tür şerhler, yalnızca

²⁰ Suyûtî, *Buğyetu'l-Vuât fi Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât*, 1/117-118.

²¹ Muhyiddin Kâfiyecî, *Kitâbu't-Teysîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, çev. İsmail Cerrahoğlu (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1989), 11. Eserlerinin yüzü aşkın ve çoğunun muhtasar olması ile ilgili ayrıca bkz. Şehâvi, *ed-Dav'u'l-Lâmi li Ebl-i'l-Karni't-Tâsi*, 7/260.

²² *Menba'ül-Durer fi 'İlmi'l-Eser* adıyla kaydedilen eser *Muhtasar fi 'İlmi'l-hadis* şeklinde de kaydedilmiştir. Bkz. Kâfiyecî, *Kitâbu't-Teysîr fi 'İlmi't-Tefsîr*, 21.